

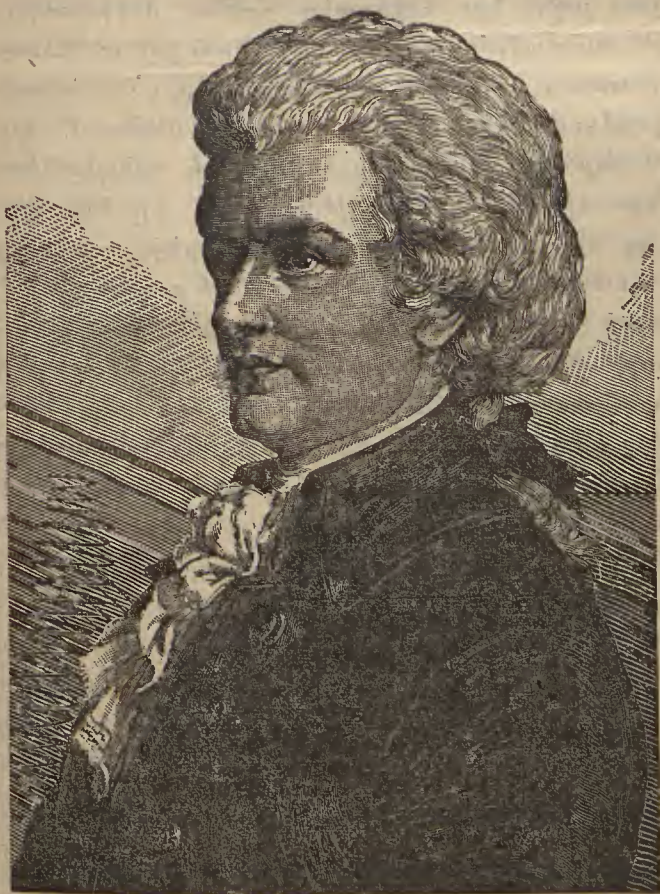

ՏԱՐԱԶԸ ԼՈՅՍ Է ՏԵՄԵՆՈՒՄ ՇԱԲԱԹԸ ՄԻ ԱՆԳՍՄ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ

№ 29 կիրակի օգոստոսի 7

հինգերորդ տարի 1894

ՎՕՅԱՐՏ ՄՕՅԱՐՏ

Վ. Մ Օ Յ Ա Ր Տ

Վ. Մօցարտը ծնւել է 1756 թ. Զալցբերգ քաղաքում և վախճանւել երիտասարդական հասակում: Նրա հայրը երաժիշտ էր և ապրում է եղել Պրագայի շրջակայքում մի սիրուն, բանաստեղծական անտառախիտ լեռան ստորոտում՝ աղքատիկ խրճիթի մէջ, հազ! և հազ տրւեստով իր օրւայ պարէնը ձեռք բերելով: Մի դաժան ձմրան օր, երբ նրանց տանն ոչ փայտ ունէին վառելու և ոչ էլ այնքան հաց, որ այն օրն ամբողջ գել դաստանի քաղցը կար՛ի լինէր չազեցնել, հինգամեայ Մօցարտը յանկարծ յարձակւում է իր հօր ճախարակ դարձած դաշնամուրին և սկսում է նրա գել այնպիսի մի էքստազով և ներգոյնակութեամբ, որ սաղշեց ում է ծնողներին և իր տառնեմէկամեայ քրոջը:

Մանուկ երաժշտի նւագածութիւնն այնքան լուսիչ և քսղցր է լինում, որ հայրը վրձնում է զաւակին տանել մեծ քաղաքներ և հանդէս հանել իր վիրտուոզ որդուն: Շատ ժամանակ այս զէսքից չանցած Պրագայի երաժիշտ ծեփունի Մօցարտը Վիէննայում սարքում է մի մանկական կոնցերտ: Մատաղ երաժշտի հռչակը

Հասնում է Աւստրիական թագուհուն, գեղարւեստի հովանաւոր Մարի Թերեզային: Սա պալատական կոնցերտ է սարքել տալիս և այստեղ էլ Վօլֆ-գանգն իր ներդաշնակ, զօրեղ նւագածութեամբ ապշեցնում է պալատական հանդիսականներին: Կոնցերտից յետոյ Մարի Թերեզան իր մօտ է կանչում փոքրիկ Մօցարտին, բայց սա սահելով՝ ընկնում է յատակի վրայ: Նրան բարձրացնում է մի մատաղահաս օրիորդ. Մօցարտը շնորհակալութիւն անելով, առաջարկում է լինել իր հարսը: Բանից դուրս է գալիս, որ այդ օրիորդը Մարի Թերեզայի դուստր Անտուանէտան է լինում, Ֆրանսիայի թագուհին: Խեղճ օրիորդը բախտ չունեցաւ ամուսնանալ Մօցարտի հետ, որին Եւրոպական գեղարւեստական աշխարհը դափնիներով պսակեց և մինչև աստուածները նրան բարձրացրեց, բայց բազմելով Ֆրանսիական գահը՝ բարձրացաւ կախաղան: Վօլֆգանգ Մօցարտ այցելեց Եւրոպական մայրաքաղաքները, ամեն տեղ վայելելով հրապօյր և շնորհակալութիւններ: Միւսում տասնամեկ տարեկան հասակում գրեց իր «Միհրապա» օպերան: Ժամանակի լաւ արւեստագէտներին աշակերտեց, սակայն ամուսնու, որ փոթորկալից կեանքը շուտով, երեսունևեկեց տարեկան հասակում նրան գերեզման տարաւ:

Ն Ր Ա Ն

Գարուն դարձրիր իմ աշունը
Քո երկնային աչերով...
Լցրիր սրտիս խօլ անկիւնը
Կեանքի գողտրիկ յոյսերով...

*

Աշուն դարձրիր իմ գարունը
Քո սառնաբոյր աչերով...
Լցրիր սրտիս խօլ անկիւնը
Աղիւլեղի արցունքով...

*

Դարձրու, քանի, ո՞վ նազելիս,
Ուշքս ու միտքս ես գրաւել,
Խղճուկ սիրտս, մատաղ հոգիս
Դու գերել ես ու գերել...

Դ.*

Ա Ն Տ Ո Հ Մ Ը

(Հեկտոր-Մալոյի—Hector-Malot-ի)

Հասաւ ներկայացման օրը: Ահից ես կորցրել էի ինձ, որովհետեւ պէտք է բեմ դուրս գայի հասարակութեան առաջ. իսկ շները՝ բոլորովին անհոգ էին, որովհետեւ դա մի սովորական բան էր նրանց համար: Յուզմունքս աւելի սաստկացաւ,

երբ զնացինք ներկայացման համար որոշած տեղը: Վիտալին առաջ ընկած՝ ճանապարհ էր բաց անում մետաղէ փողով մի ինչ որ վալլս ածելով. նրան հետևում էր Կապին, որի մէջքին նստած էր կապիկը անզլիական զօրավարի կարմիր նշանադրեստով և փետրաւոր գլխարկով: Նրանց յետևեց գնում էին Զերբինօն և Դօլլչեօն, որոնց հետևում էի ես: Փայտէ ձողերից կապած չորս պարաններով մի քառանկիւնի տարածութիւն էր որոշած առաջուց: Մեծ բազմութիւն էր հաւաքւել: Վիտալին առնելով ջութակը, սկսեց նւագել երբեմն ուրախ, երբեմն էլ տխուր պիեսներ: Ներկայացման առաջին մասն աւարտելուց յետոյ, Կապին հիացրեց բոլոր հանդիսականներին իր փող հաւաքելու եղանակով: Յետին թաթերի վրայ բարձրացած և ատամներով ափսէ բռնած, նա մէկ մէկ այցելում էր հանդիսականներին, և եթէ որ և է մէկը ուշացնում էր ձգել իր «սու-ն»*) ափսէի մէջ, նա խկոյն դնում էր ափսէն գետնին և առաջին թաթերը դնելով ժլատ հանդիսականի ձեռքերի մէջ՝ սկսում էր ռուզգով փնտրել նրա գրպանը և կլանջել. հասարակութիւնը ծիծաղեց թուլանում էր, քրքջոցին չափ ու սահման չըկար, մուտքը շատ յաջող էր: Վերջապէս հասաւ մնջկատակութեան ժամանակը: Ժօլի-Կօրը շատ յաջողութեամբ կատարեց բարկացած զօրավարի դերը. նա այնպէս շարժում էր իր աչքերը, այնպէս կծոտում շրթերը, թրխկացնում ոտքով և այնպէս ծխախոտ ծխում, որ մարդ թուլանում էր ծիծաղից: Երբ որ Կապին ինձ բեմ դուրս բերեց, զօրավարը յուսահատութեամբ ձեռքերը վերև բարձրացնելով, աչքի տակով ինձ նայեց, շուռ եկաւ և ուսերը վեր քաշելով՝ այնպիսի ծամածռութիւն արեց, որ հասարակութիւնը միաբերան ծիծաղեց: Ակամայ ես յափշտակւած էի դերովս. երբ զօրավարը հրամայեց ինձ նստել և նախաճաշ անել (ենթագրելով որ ես կըխելօքանամ, ինչպէս Վիտալին բացատրեց հասարակութեան), վերցրի անձեռոցիկը, որ ծնկներին ձգեմ, բաց արի, ուսերս վեր քաշեցի, որպէս թէ ցոյց տալով իմ տարակուսանքը և առանց երկար մտածելու՝ խնչեցի մէջը. Ժօլի-Կօրը ծիծաղեց, իսկ Կապին ծիծաղից թուլացած փուկեց գետնին. ես ինձ այնպէս ձևացրի, որպէս թէ ամաչեցի. ասալ ծալելով անձեռոցիկը՝ լայն շերտով փոշկալի տեղ փաթաթեցի. նոր քրքիչ բարձրացաւ. Կապին նորից ընկաւ:

*) Sou-մի ֆրանկի քսաներորդ մասն է, ռուսաց փողով 1³/₄ կոպէկ:

Վապիկի խաղը բոլորից լաւ տպաւորութիւն թողեց. նրա ծխելը և ծուխը Հասարակութեան կողմը փչելը, ծամածռութիւնները, ձևերը և առամ մաքրիչ գործ ածելն անվերջ ծափահարութիւնների արժանացան: Երևաց, որ կենդանին մարդուց աւելի խելօք է: Հասարակութիւնը միաձայն վճռեց, որ կապիկը շատ խելօք է քան թէ իր սպասաւորը, որը կատարեալ յիմարի տխար է: Երբ տուն դարձանք, Վիտալին շնորհաւորեց իմ յաջող գերակատարութիւնը. ես այնքան ոգևորւած էի այդ գիշեր գերասանի կոչումով, որ ինձ ամենահերձանիկն էի համարում:

Ուսեցում չորս օրից աւել չէինք կարող մնալ, որովհետև մեր բեպերտուարը շատ սահմանափակ էր. բացի դրանից հասարակութիւնն էլ արդէն ձանձրացել էր. հարկադրւած պէտք է հեռանալինք: Երանի թէ վաղուց մտած լինէի Վիտալի խումբը... բայց ոչինչ, կարճ ժամանակում էլ նա քիչ բան չտրեց ինձ համար, առանց գրքերի, առանց որ և է յարմարութեան՝ նա ինձ սովորեցրեց գրել և կարդալ: Պատրաստելով քառանկիւնի տախտակներ, նա տառեր փորեց նրանց վրայ գրուած հաստով և սկսեց ինձ ու Վապիին այս այլբենարանով սովորեցնել: Սակայն քոթոթի յառաջագիմութիւնը սահմանափակեց միայն նրանով, որ հմտացաւ իր անւան չորս տառերը ջոկել տախտակների կոյտից և դասաւորել իրար մօտ, որով մեծ զորմանք էր պատճառում հասարակութեան: Կարճ ժամանակամիջոցում ես սովորեցի վարժ կարդալ. բացի դրանից իմ խնդիրքով Վիտալին ծանօթացրեց ինձ նոտաների հետ երգեցողութեան մի քանի դաս տալով: Պէտք է ասել, որ չընայած իր ալեւոր մագերին, այնուամենայնիւ նա շատ սքանչելի ձայն ունէր, և այնքան զգացմունքով էր երգում, որ շատ անգամ լաց էի լինում: Սովորելով միշտ դուրսը սլարդ օգնում, անտառներում և դաշտերում, ես անհամեմատ շատ աւելի բան ձեռք բերի, քան թէ իմ հասակակից տղաները, որ փակւած և ճնշւած էին ուսումնարաններում: Վիտալին ինձ պատէր էր տւել անմիջապէս իրանից բացատրութիւն խնդրել այն ամեն բանի համար, ինչ որ ինձ կը հետաքրքրէր. այս հանգամանքը խիստ մեծ սէր էր ձգել իմ մէջ դէպի ուսումը, սլարապ ժամանակ ամենեւին չունէի, ուստի և չէի տխրում: Անցնելով ամեն օրւայ համար որոշած տարածութիւնը, մենք միմիայն կանգ էինք առնում ներկայացում տալու գիտաւորութեամբ այն տեղերում, որտեղ շահաւէտ մուտքի

յոյս ունէինք: Շարունակ միւսնոյն մնջկատակութիւնն էինք կատարում, նոյն նախաճաշը և ճաշը, ազատ ժամերին ընթերցանութեամբ, երգեցողութեամբ և քսանաղի նւագելով էի զբաղւած. էլ ի՞նչ ժամանակ կար տխրելու:

Մի տարւայ ընթացքում Վիտալի հետ շրջեցինք Օվերն, Կերսի, Սեէն, Լանգդոկ և հարաւային Ֆրանսիայի մի քանի նահանգները: Մեծ քաղաքներում սովորաբար մնում էինք մի քանի օր. դաստիարակիս թոյլտուութեամբ մինչև կէսօր պտտում էի քաղաքի զանազան մասերում. այդ զբօսանքների ժամանակ ինձ ուղեկցում էր Կապիին, այդ պտույտները ինձ համար մի տեսակ պատմական և աշխարհագրական ուսումնասիրութիւններ էին: Մեր ներկայացումների մուտքը երբեմն շատ լաւ էր լինում, երբեմն էլ մեզ վրայ ուշադրութիւն դարձնող չէր լինում և հարկադրւած հեռանում էինք: Այս կերպ մենք հասանք Բաստիլ-Միւրատ գիւղը, որ գտնւում է Օվերնի մօտ Կերսի հովտում: Դժուար է երևակայել մի այլ աղքատ և ողորմելի տեղ քան այդ գիւղը, որ մինչև անգամ ջրից էլ զրկւած էր: Մեզ ցոյց տւին, իբրև գիշերելու տեղ, իջևանին մօտիկ մի ընդարձակ կալ. մեր գերասանները վաղուց արդէն քնել էին, իսկ Վիտալին ու ես օրւայ տօթից յոգնւած՝ նստած էինք չինարու տակ գոմի պատին յենւած:

— Այս գիւղն այն մարդու հարկներիքն է, որ իր կեանքը սկսեց ձիապանութեամբ և մեռաւ թագաւոր դարձած, պատմեց ծերունին.

— Նրա անունը Միւրատ էր, ինքս շատ լաւ ճանաչում էի նրան և հետը միշտ խօսում:

— Ո՞ր ժամանակ էր նա ձիապան, դուրս թռաւ յանկարծ բերանիցս:

— Այսինքն թագաւոր... ասաց Վիտալին ծիծաղելով, այստեղ... այս գիւղում... կեանքիս մէջ ես նրան առաջին անգամ նէպաօլում տեսայ չքեղ ապարանքի մէջ:

— Ի՞նչպէս, ուրեմն դուք թագաւորի հետ ծանօթ էիք:

Վիտալին ծիծաղեց:

— Եթէ չես ուզում քնել, ասաց Վիտալին, լսիր, պատմեմ Միւրատ թագաւորի պատմութիւնը:

— Թագաւորի պատմութիւնը, պատասխանեցի ես:

Մի քանի ժամ արդէն անցել էր և դեռ նրստած էինք փայտէ նստարանի վրայ: Ես փափաղով լսում էի այդ պատմութեան առաջին դասախո-

սուլթիւնը. մինչև այդ ժամանակ ոչ ոք ինձ Միւրատի մասին գաղափար չէր տւել, ոչ մեր գիւղի ուսուցիչը, որ գրել-կարդալ անգամ չըկարողացաւ սովորեցնել մեզ, ոչ Բարբերինա մայրիկը, որը Շաւանօնի սահմաններից երբեք չէր դուրս եկել. իսկ ես էլ մինչև 8 տարեկան հասակս միւսնոյն շրջանումն էի ապրել. բայց այժմեան դաստիարակս ոչ միայն տեսել էր նրան, այլ և անձամբ խօսել հետը: Սակայն ո՞վ էր ինքը Վիտալին. այդ հանելուկի վրայ ես երկար ժամանակ ճաքեցնում էի իմ փոքրիկ գլուխը:

Բօրդօն, իր շոգենաւերով և փողոցների աղմկալի շարժումներով ինձ շատ դիւր եկաւ: Այդտեղ մնացինք մի քանի օր. եկամուտի կողմից ապահով էինք:

Այդտեղից մինչև Փօ, ճանապարհն անցնում էր բնդարձակ, անպտուղ անապատներով ու խաշանճով և կենսատայով ծածկւած հարթութիւններով կամ երբեմն էլ ճահիճներով: Ճանապարհին մի ծիծաղելի դէպք պատահեց ինձ: Գիշեր էր, մենք գնում էինք. ես բաժանեցի Վիտալիից և մի փոքր տարածութեամբ հեռացայ, որ տեսնեմ թէ մօտակայքում արդեօք բնակութիւն կայ. յանկարծ հեռուում նկատելով փայտէ ոտքերով տեղացի մի բնակիչ*), մի երևոյթի կամ աւելի շուտ մի հսկայ թռչունի տեղ ընդունելով, քիչ էր մնում ահից տեղն ու տեղը մեռնէի: Վիտալին զբաղւելով յետոյ գեռ երկար ժամանակ յիշում էր այդ բանը և սրտանց ծիծաղում իմ երեխայական վախկոտութեան վրայ:

Զմեռւայ մի մասն անցկացրինք Փօ, որի բարեխառն կլիման մեծ բազմութիւն էր գրաւում տարւայ այդ եղանակին. օրական մի քանի ներկայացումներ էինք տալիս, շատ անգամ նոյն իսկ ճանապարհների խաչաձև կտրւածքներում:

Մեր հանգիսականները մեծ մասամբ անգլիացի երեխաներ էին. աշխոյժ, գեղեցիկ և հարուստ հաղնւած տղաներ և աղջիկներ մտերմացել էին մեր շներին հետ. Ժօլի-Կեօրը ընդհանուրին սիրելի էր. նրա հետ միասին քաղցրաւենիներից ինձ համար էլ էին բաժին հանում նրանք: Բայց հետզհետէ մեր սիրելի այցելուների խմբերն սկսեցին սղակասել. դա նշանակում էր, որ օտար երկրացիներն արդէն հեռանում են, ուստի ժամանակ էր, որ մենք էլ հեռանալինք:

*) Հարաւային Թրանսիայում ճահճոտ տեղերը երկար փայտէ ոտքերով են ման գալիս:

Փօլից դուրս գալով, չեմ յիշում քանի շաբաթ, մենք շարունակ թափառում էինք հովիտներով և լեռներով. Պերինեան գագաթները, որ ծածկւած էին կապտագոյն մառախոլով միշտ մեր աջ կողմն էին մնում: Վերջապէս մի գիշեր հասանք Տուլուզա քաղաքը, որ գտնւում է մի պտղաւէտ հովտում, գետի տփին: Քաղաքի տները բարձր են և շինած կարմիր աղիւսից, իսկ փողոցները սալադրած էին մանր քարերով, որ յոգնած ոտքերի համար շատ անհաճելի է:

Կարճատեւ հանգստութիւնից յետոյ, մեր առաջին գործն եղաւ ներկայացման համար լարմար տեղ որոնել. մենք որոշեցինք անտառի միջի կանաչագարդ հրապարակը, որ մի քանի զբօսարանների կենդրոն էր. տեղափոխեցինք մեր կահ-կարասիներն այնտեղ և կարգաւորեցինք: Վիտալին դիւր չեկաւ այդ քաղաքամասի ոստիկանատան պաշտօնեային. արդեօք ծերունու հպարտ տեսքն էր պատճառը, թէ նրա հեգնական խօսակցութեան եղանակը, որ իշխանութեան ներկայացուցչի ինքնասիրութիւնը զրգոնեց: Մի անգամ գիշերով, երբ պատրաստուել էինք ներկայացնելու «le malade purgé» նոր պիեսը և հասարակութեան խառն բազմութիւնը շրջապատել էր հրապարակը, ոստիկանատան պաշտօնեան եկաւ վճռականապէս յայտնեց, որ առանց ռնգակապերի արգելւած է շներին բեմ դուրս բերել: Ամբոխի մէջ խուլ տրտուելով բարձրացաւ այս անակնկալ արգելքի պատճառով. բայց Վիտալին իր ձեռքի համարձակ շարժումով հանգստացրեց կարգը խանդարողներին և վերցնելով գլխարկը, որի փետուրները մինչև գետին էին հասնում, մօտեցաւ պաշտօնեային, երեք անգամ գլուխ տւեց և ասաց.

— Կարճեմ որ իշխանութեան վսեմափառ ներկայացուցիչը բարեհաճեց հրամայել, որ ես իմ զերտաններէս ռնգակապեր հագցնեմ.

— Սո՛ր, անմիջապէս հանգցնել:

— Աստուած սիրէք, պարոններ, դարձաւ Վիտալին հասարակութեան, մթթէ հնարաւոր է հըրչակաւոր բժիշկ Կապիին, որ մաղձի դէմ իր հընտարած գեղահատերով համաշխարհային նշանակութիւն է ստացել, ռնգակապ հանգցնել, ուրիշ բան է, եթէ այդ ռնգակապ ասածը բժշկական զբաղմունքների համար շինած մի գործիք լինէր, այն ժամանակ ուրիշ կերպ գործ կածէինք:

Հասարակութեան խլացնող ծիծաղը ընդհատեց Վիտալիի ճարտասանական խօսակցութիւնը: Պաշտօնեան կատաղելով այդ ճառից և ամբոխի ծի-

Ք ի շ ռ ղ ե ռ

ծաղից շուռ եկաւ դէպի կենդանիների կողմը և տեսաւ, որ ծօլի-Վեօրը ձեռքերը կողքերին, մի ոտքն էլ առաջ գրած՝ բարկութեամբ մէկ նրա վրայ է նստում, մէկ իր վրայ: Հասարակութիւնը չէր կարողանում իր ծիծաղը պահել:

— Եթէ վաղն և եթ ձեր շները ռնգակապեր չեն ունենալ, գոչեց պաշտօնեան սպառնալով իր բռնանցքով, ես ձեզ դատաստան կը քարշեմ. այս 'ի նկատի ունեցէք:

— Վաղը, սինեօր, վաղը, ասաց Վիտալին, և մինչդեռ պաշտօնեան հպարտ քայլերով հեռանում էր, նա գլխակոր կանգնած էր: Ապասկսեց ներկայացումը, որ լաջողութեամբ վերջացաւ:

Վերադառնալով տուն, ես սկսեցի աղաչել Վիտալին, որ ոստիկանութեանը չըզրգուելու համար շներին ռնգակապեր հագցնէ. բայց նա ինձ վախկոտ, գիւղացի, կառավարութեան առաջ դողացող անւանելով, պատւիրեց որ վաղը ծօլի Վեօրն ու ես ներկայացում տանք:

— Պու կըկապես պարանները, ասաց նա, քրտանաղիի ձայնակցութեամբ մի քանի նէպուլիտական երգեր կերգես և հէնց որ պաշտօնեան կըգայ, ես այն ժամանակ բեմ դուրս կըգամ շների հետ և կըսկսեմ կատակերգութիւնը: Հետեւալ գիշերը գնացի երկչոտութեամբ ներկայացման տեղը, առաջանից երկու անգամ աւելի հասարակութիւն էր հաւաքւել:

— Մթթէ ծերունին իր շներով չըպէտք է դուրս գայ, խօսւում էր ամբոխի մէջ:

Իսկոյն կարելի էր գուշակել, որ հանդիսականների մեծամասնութիւնն եկել էր ծերունու ոստիկանութեան հետ ունեցած երեկայ ընդհարման հետեւանքն իմանալու նպատակով: Ես երգեցի և ծափահարութեան արժանացայ, սկսեցի մի նոր բովանդատ, մէկ էլ տեսնեմ ծօլի-Վեօրը գլուխը բարձրը բռնած, ձեռքերը կողքերին դարսած ձգւելով լետ ու առաջ ման է գալիս. լետ նայեցի, տեսնեմ ոստիկանատան պաշտօնեան կռուկի քայլերով մօտենում էր ինձ. քիչ էր մնում պարաններից դուրս ցատկէի, մանաւանդ որ հասարակութիւնը ծիծաղում էր. անցնելով մօտիցս, նա բարկութեամբ աչքի տակով նայեց վրաս. յանկարծ շուռ եկայ, տեսնեմ որ կապիկը աշխատում է նրան նմանել. վախենալով, որ մի գուցէ այդ կօմէդիան վատ հետեւանք ունենայ, ես սկսեցի որսալ ծօլի-Վեօրին: Պաշտօնեան, կարծելով թէ նրան ես գրդում եմ նորանոր օլիններ անել, անցաւ համարձակութեամբ պարանի վրայից և ինձ մի ապտակ խը-

փեց. ես գետին ընկայ: Երբ ուշքի եկայ և աչքերս բաց արի, տեսայ որ Վիտալին կանգնած է պաշտօնեայի և իմ մէջ տեղը:

— Ես ձեզ արգելում եմ ծեծել երեխային, ասաց նա. այն, ինչ որ դուք էք անում, ստորութիւն է կոչւում:

Պա մի տրագիքական ըուպէ էր. երկու մարդ, բարկութիւնից մոռանալով իրանց, լուռ ու մունջ աչքով չափում էին իրար: Վիտալին վիրաւորւած թագաւորի վսեմ դիրքով, աւելի շքեղ էր երևում. ես կարծում էի, թէ պաշտօնեան իսկոյն կընկճւի. բայց ուրիշ կերպ եղաւ, վերջինս յանկարծ յարձակեց ծերունու վրայ. բռնեց օձիքից և կոպտաբար իրանից հեռու հրեց. նա տոտանեց, բայց չընկաւ և մօտենալով ամենայն ուժով խփեց հակառակորդի կռանը:

— Օրէնքի անուշով ես կալանաւորում եմ ձեզ, ասաց նա. հետեւեցէք ինձ:

— Գնա՛ շների հետ միասին իջեա՛ն և սպասիր իմ պատէններին, ասաց ինձ Վիտալին: Հասարակութիւնն աղմկալի տրտուծով և կատարւած իրողութեան վրայ զանազանակերպ դատելով՝ ըսկսեց ցրւել. մի քանիսը մեղադրում էին ոստիկանութեանը չափազանց կամայականութեան համար, մի քանիսն էլ Վիտալին, աւելորդ տաքանալու համար:

«Ծերունին կըտուժէ թէ փողով և թէ բանտարկութեամբ», վճռեց մեծամասնութիւնը: Այդպէս էլ եղաւ: Երեք օրից յետոյ, որոնք ինձ համար շատ անտանելի էին, Վիտալից մի նամակ ստացայ, որով, յայտնում էր, թէ եկող շաբաթ պէտք է քննեն իրան դատարանում, կառավարութեան ներկայացուցչին ընդգիմանալու և գործով նրա անձնաւորութիւնը վիրաւորելու համար: «Ես բարկութիւնից տարւած էի, ինձ թույլ տւի, գրում էր նա, և այդ ինձ թանկ կընստի. բայց այժմ գղջալու ժամանակը չէ. քննութեան օրը կըգաս նիստի դահլիճը, այնտեղ դու շատ բան կըսովորես»: Քոթոթ կապին, որ 3 օրւայ ընթացքում մի պատառ անգամ չէր կերել, սկսեց թափահարել ուրախութեամբ իր պոչը, երբ հոտ առաւ իր տիրոջ ձեռքից դուրս եկած թղթից:

Շաբաթ օրը, առաւօտեան 9 ժամին ես գրնացի դատաստանատուն, ներս մտայ դահլիճ և կանգնելով վառարանի կողքի անկիւնում՝ սկսեցի դիտել այն ամենը, ինչ որ կատարւում էր առաջս: Նախ պէտք է դատէին գողերին և խարդախներին և ապա բոլորից վերջը՝ Վիտալին: Վերջապէս

ահա նա մտաւ 2 ժանդարմների ուղեկցութեամբ
և նստեց դատաւորների աթոռի վրայ: Յուզմունքից
ոտքերս դողում էին, սիրտս ուժգին զարկում էր
և աչքերս լցւել էին արտասուքով. ես չըկարո-
ղացայ սառնասիրտ կերպով նայել յարգելի ծերու-
նու վրայ, որ նստած էր քրէական յանցաւորների
աթոռի վրայ:

Նա կանգնեց. նրա դէմքը թէև ալլալլւած
էր, բայց իր վսեմ շարժումներէն մէջ նկատելի
էին շատ առաւելութիւններ:

—Դուք ձեզ համարում էք մեղապարտ, ոստի-
կանութեան պաշտօնեային հարւածներ հասցնելու
համար, երբ նա ձեզ կարգի էր հրաւիրում,
բարձրաձայն հարցրեց նախագահը:

—Ես ընդամենը մի հարւած եմ տւել նրան,
պարոն նախագահ, և հէնց այն պատճառով, որ
նա ծեծում էր ինձ մօտ ապրող երէխային:

—Նա ձեր որդին չէ:

—Ոչ, իմս չէ, բայց ես նրան հարազատ
որդուս պէս եմ սիրում, երբ տեսայ, որ նրան
ծեծում են, խելքս կորցրի:

Ապա հետեւեց վճիռը և նրան յայտնեցին, թէ
այդ հասակում չըպէտք էր իրան կորցնել: Կան-
չեցին և պաշտօնեային, որ բոլորովին ալ կերպ
ներկայացրեց դործը. նա գլխաւորապէս շեշտում
էր այն բանի վրայ, թէ իրան հրապարակով ծաղրի
են մատնել: Դատարանը վճռեց Վիսալիին երեք
ամսեայ բանտարկութեան և 100 ֆրանկ տուգան-
քի ենթարկել: Նիստի վերջը ես դժւարութեամբ
ճեղքելով բազմութիւնը, հասայ մինչև առաջին
աթոռները և նկատեցի ծերունու երեսին ժպիտ.
Նա իմ տեսութեամբ ուրախացել էր. էլ չըկարո-
ղացայ համբերել, ես լաց եղայ. բայց ժանդարմ-
ները նորից դուրս տարան նրան, դուռը փակեց
և մենք երկու ամսով բաժանեցինք իրարից:

ՍՏ. ՄԱՁՄԱՆԵԱՆՅ

(Կըշարունակել)

Մ Ի Հ Ո Ղ Ա Կ Ո Յ Տ

Ձառերիս հետ միայնակ

Ես սլառկած եմ և խորհում,

Մի հողակոյտ գլխիս բարդ

Կաղնիների սոււերում.

Ես ամենքից մոռացւած՝

Աղի արցունք եմ թափում,

Եւ հիւրընկալ հողակոյտս

Իմ արցունքով ուռդում:

Ա՛խ. ես զգացի սարսափած,

Որ շատ մօտիկ օրերով,

Մի ալլ հողակոյտ կըթրջէի

Յուսահատւած արցունքով:

Եւ այդ կոյտը կըզրկէր

Իմ մարմինը խորշմած,

Նրան լալով կըթրջէր՝

Մօրս արցունքը ողորձ:

Պ. ՄՈՃՈՒԵԱՆՅ

Կ Ա Ր Գ Ա Դ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

(Է. Նինօշիլիի *)

Գեղեցիկ երեկոներից մէկն էր:

Անսահման երկնքի կայրոյտ կամարը հողու
մէջ քաղցրութիւն ներշնչող անդորրութեամբ նա-
յում էր երկրի կանաչադարձ վայրերին:

Մայիսի զով օդը կենդանութիւն էր տարա-
ծում երկնքի տակ: Ամբողջ օրւայ ընթացքում
բանելուց յոգնած՝ Կացիա Մունջաձէն բահն ան-
կիւնսում յննեց, նստեց տան առջև քարի վրայ և
ձայն տւաւ իր կնոջը.

—Կեսարիս, թէ Աստուած կըսիրես, ընթրիքը
շուտով պատրաստիր, այնպէս յոգնած եմ, որ միսս
ոսկորից բաժանւում է:

*) Է. Նինօշիլիին, որի իսկական ազգանունն է Լ.
Ինգօրուլա, վախճանւեցաւ թոքախտից անցեալ ապրիլ
ամսին, 30 տարեկան հասակում: Նինօշիլին Օգուրգէթի
դաւաւիցն էր և վրաց մէջ լաւ բէլլետրիստի անուն ու-
նէր: Գեղեցիկ լեզուով զրում էր գիւղական կեանքից.
նրա նշանաւոր վէպիկներն են «Մօսէ մծերիլի» (Մօսէ
գրագիրը), «Սիմօնա», «Քրիստինէ»: Լ. Նինօշիլին հա-
յոց և վրաց մէջ համերաշխութիւն կայանալուն դա-
ղափարակից էր: Նա աշխատակցում էր վրաց «Կաւիին»,
որ վրաց մէջ ամենից առաջ բարձրացրեց հայոց և վրաց
յարաբերութեան հարցը:

Կացիայի փոքրիկ զաւակները հօր ձայնը լսելուն պէս, բացականչեցին՝ «բաբան (հայրիկ) ալտից եկել է», և դուրս թափւեցին իրանց խոնքից և շրջապատեցին սիրելի «բաբային»։ Փոքրիկ զաւակներից մէկը նստեց հօր մի ծնկան վրայ, իսկ միւսը միւս ծնկան վրայ։ Երբորդ որդին կանգնեց հօր առաջ և սկսեց ձեռքով խառնել նրա մօրուքը։

— «Բաբան», կալմիլ սապիկ բեւեցիլ ինձ համալ, հարցնում էր ամենից կրտսերը՝ երկու ու կէս տարեկան տղան։

— Եզուց կրբերեմ, որդի, էզուց, խոստացաւ Կացիան իր փոքրիկ տղային և հայրական հոգեզմայլութեամբ կայրեց իր քրտինքի մէջ թաթախւած մերկ կրծքին։ Այդ միջոցին եկաւ Կացիայի ամուսին Կեսարիան, որ դեռ եւ ջահել, գեղեցիկ դէմքով աղջիկ էր և ասաց իր մարդուն։

— Քիչ էլ համբերիր, ճաթը իսկոյն կըթխւի։

Կեսարիան նկատում էր, որ իր մարդու պատուած շալկի տակից տեղ-տեղ երևում էր տրեգակից ալրւած նրա կարմիր մարմինը, որ ամբողջովին շաղաղւած էր քրտինքի մէջ։ Այդ պատճառով ինքն էլ էր շտապում, որ աշխատանքից խոնջացած իր ամուսինը շուտով ընթրիք վայելէր և հանգստանար։

— Ե՛, քիչ էր մնում մոռանում էի, երեք-շաբթի առաւօտան ես և Դաթիան սալով սիմինդը պիտի տանենք ծախելու։ Սալը վարձով Պետրիայից կըվերցնենք, մի եզը Դաթիայինը կըլինի, իսկ միւսը՝ մերը, ասեց Կացիան իր կնոջը։

— Փոքր Աստծոյ, այս խեղճ երեխաներին գոնէ կըհագցնենք, թէ չէ աւելին չեմ ուզում — ուրախութեամբ ասեց Կեսարիան։ Սիրտս մահաւան չափ ցաւում է Մարիանի համար. երէկ ամբողջ օրը լաց եղաւ և միշտ կրկնում էր, թէ «այս չափ աղջիկ եմ և մի շորի կտոր չունեմ մերկ մարմինս ծածկելու»։ Սիրտս ալրւեց այդ խօսքի լսելով։

— Ես էլ եմ ալրւում, տեսնելով դրանց մեր կուլիւնը։ Աստուծով՝ երեքշաբթի օրը, եթէ սիմինդը լաւ գնով ծախեմ, ամենքին էլ նոր զգեստներ կըհագցնեմ, մի դէրիացու էլ քեզ համար կըբերեմ, յոյս տալով ասեց Կացիան։

— Ինձ համար հարկաւոր չէ, դու շապիկ չունես հագլդ, և թէ երեխաների զգեստներն առնելուց յետոյ փոքր ինչ բան մնայ, քեզ համար

շապկացու ան, ասեց Կեսարիան և ներս մտաւ տուն։

Այդ խօսակցութեան ժամանակ Կացիայի աւագ դուստր Մարինէն կանգնած էր այնտեղ մօտիկ դռան մօտ և ահանջ էր դնում իր ծնողների խօսակցութեանը։ Տաս-տասնեակ տարեկան օրինորդ էր, գեղեցիկ, թուխ դէմքով, որին շատ սաղում էին սևորակ մեծ մեծ աչքերը և նեղ չթի դէրիան, որ հնուլիւնից ալրւա չէր որոշուում թէ ինչ գոյն էր ունեցել։ Այդ դէրիան այնպէս էր պատուտել, որ շատ տեղ մերկ մարմինը երեւում էր և խեղճ աղջիկը մինչև անգամ ամօթից իր ծնողների մօտ էլ ձեռքով ծածկում էր իր մերկ մարմինը։ Երբ նրանց տունը հիւր էր գալիս, Մարինէն իսկոյն վազում թաղնում էր տան ետև։ Իսկ այժմ, երբ լսեց, որ իր հայրը սիմինդը է տանում ծախելու և իր համար դէրիա պիտի առնէ, նա շատ ուրախացաւ։

Կացիայի միւս երեք փոքրիկ զաւակներից միայն մէկի մարմնի վրայ զօլերի նման կախ էին ընկած շալկի մնացորդները։ Իսկ մնացած երկու զաւակները բոլորովին մերկ էին։ Դրանք իրանց հօրը բոլորովին հանգստութիւն չէին տալիս, միշտ կրկնում էին. «Երբ կ'առնես մեզ համար շապիկ», մանաւանդ կրտսերը, ամեն երեկոյ արտից լեռ դարձած Կացիային հարցնում էր. «բաբա, սապիկը բեւեցի՞ր»։

Բաւական ժամանակ պատրաստում էր Կացիան, և միշտ կրկնում էր. «սալով սիմինդը կը տանեմ, կըծախեմ և կ'ոգջ ու զաւակներին զգեստներ կ'հագցնեմ»։ Բայց երբեմն եղ չը կարողացաւ ճարել (ինքը Կացիան մի հատ եղ ունէր), երբեմն սալ, երբեմն անձրև եկաւ, երբեմն էլ զանազան գործեր յայտնւեցան և արգելք դարձան Կացիայի ճանապարհորդութեանը և այդպիսով մինչև հիմա նրա որդիքը մնացին առանց զգեստների։ Իսկ այժմ Կացիան լիովին յոյս ունէր, որ այլևս նրա ճանապարհորդութեան խոչընդոտ ոչինչ չէր կարող հանգիստնալ, որովհետև լու եղանակ էր և ինքն էլ ամեն բանով պատրաստ էր։

Կացիան և նրա կինն ու զաւակները հէնց նոր էին պատրաստում ընթրիք վայելելու, երբ բազի դռան մօտ ով որ հագեց և բացականչեց. «Կացիէ՛ր»։

— Ա՛յ, Աստուած տնիծի քեզ, անպատճառ ճանապարհի վրայ բանելու համար կանչելիս կըլինեն,

տխրութեամբ ասեց Կացիան և դուրս գնաց բազր:

— Կացիէլա, գիտե՞ս ինչի համար եմ եկել, այսօր տանուտէրը մեզ յայտնեց, թէ «այս գիշեր երկաթուղիով շատ մեծ մարդ պիտի անցնի և ճանապարհին պահանջներ պիտի կանգնեցնես»: Ուրիշ ինչ մարդ ունե՞մ ես իմ գլխիւթեան մէջ քեզանից աւելի: Ուրիշ միջոց չըկայ, միայն դու պիտի գնաս, ասեց զգիրը Կացիային:

Այդ կարգադրութիւնը, այսինքն մօտիկ գիւղերից երկաթուղու ճանապարհի վրայ պահանջներ ուղարկելը՝ շատ ժամանակ գոյութիւն ունէր: Առաջ գլխաւորը յայտնեց երկաթէ ճանապարհին մօտիկ ապրող գիւղացիներին, թէ «երկաթէ ճանապարհի վրայ երկաթուղին յաճախ ընդհարումն է ունենում անասունների հետ. այդ պատճառով կամ ցանկապատ անցկացրէք ըէլսի ուղղութեամբ, կամ պահապաններ կանգնեցրէք, որ անասուններն այլ ևս ըէլսների վրայ չըկարողանան դուրս գալ: Գիւղացիները մերժեցին, յայտնելով թէ ոչ մէկը կարող են անել և ոչ միւսը: Գլխաւորն այլ ևս չըստիպեց գիւղացիներին և այդպիսով կարծէք այդ կարգադրութիւնը հանգաւ, բայց մի քանի ժամանակից յետոյ, երբ երկաթուղին դիպաւ գոմէշին, ըէլսից ցած ընկաւ, մի քանի վազոններ կոտորուեցին և ծառայողներից շատերը վիրաւորուեցին, այն ժամանակ գիւղի տանուտէրը զրաւոր կարգադրութիւն ստացաւ. — «անշուշտ պահապաններ պիտի կանգնեցնես երկաթուղու ճանապարհի վրայ, ապա թէ ոչ պատասխանատուութեան տակ կընկնէք»: Այդ կարգադրութիւնն երկու ամսի չափ խտրութեամբ կատարւում էր:

Իսկ յետոյ, որովհետեւ շատ դժուար էր, թողին այդ կարգադրութիւնը և միայն պահապաններ էին կանգնեցնում այն ժամանակ, երբ տէրութեան մի նշանաւոր մարդ էր անցնում երկաթուղիով: Իսկ այն գիշերը, երբ զգիրը Կացիային ուղարկեց երկաթուղու վրայ իբրեւ պահանակ, պիտի անցնէր «այս աշխարհի զօրեղներից մէկը»:

— Այ մարդ, ինչո՞ւ միշտ ինձ մօտ ես վազում, կանոնով պահանջութեան հերթը իմս չէ, ասեց Կացիան զգիրին:

— Ինչպէս թէ միշտ քեզ մօտ եմ վազում, սրանից առաջ չէր, որ քեզ ներեցի և բանելու չուղարկեցի. պատասխանեց զգիրը:

— Դրա փոխարէն չէ՞ որ քո արտում բանեցի:

— Այս գիշեր պահապանութիւն արա՛ երկաթէ ճանապարհի վրայ, մի օր էլ բանիր արտում և հետեւալ կիրակի քեզ կազատեմ բանելուց, ասեց զգիրը, որ երբեմն գիւղացիներին ուղարկում էր իր արտը բանելու և դրա փոխարէն ներում էր հասարակական ճանապարհի վրայ ամբողջ շաբաթով բանելը:

— Ի՞նչ պիտի արած, այս գիշեր պահապանելու կըգնամ, ասեց Կացիան և բեխերի տակ ժաւաց, որովհետեւ իր զլուխը ազատեց մի շաբաթուայ բանելուց, իսկ այդ լաւ բան էր միայնակ գիւղացու համար:

— Ուրեմն ինձ չըխաբես, թէ չէ ինձ էլ, քեզ էլ Սիբիր կաքսորեն, ասեց նրա ետեւից զգիրը:

— Այ մարդ, երբ եմ քեզ խաբել, որ այժմ խաբեմ, յոյս տւա՛ւ Կացիան:

— Ի՞նչ, հարցրեց Կեսարիան իր մարդուն, երբ թէ նա ներս մտաւ տուն:

— Ասում է «մեծ մարդ է շնորհ բերում և երկաթէ ճանապարհի վրայ պահապանութիւն պիտի անես»:

— Յետոյ, այդպէս յոգնած ինչպէս կարող ես:

— «Քեզ կը ներեմ, — ասում է, — և բանելու այլ ևս չես գնալ», իսկ այդ մեզ համար փոքր բան չէ:

— Փոքր չէ, այլ մեծ բան է, եթէ իսկապէս կընեցէ:

— Հա՛, մեծ բան է... բայց այնպէս յոգնած եմ, որ... անիծւածը, կարծեցի այս գիշեր յոգնած մարդ եմ, հանգիստ կըթողնէր, լաւ կը քնէի, էհ, հա՛կառակի պէս հէնց այս գիշեր երեւեցաւ թէ մեծ մարդը և թէ ամեն ինչ:

— Ի՞նչ անեմ, դժբախտս, երանի կարողանայի, անշուշտ ես կը գնայի երկաթէ ճանապարհի վրայ պահանջութիւն անելու, ցաւակցելով ասեց Կեսարիան:

— Ի հարկէ, լաւ է որ գնաս, միւս պահապաններին այս գիշեր կըզբաղեցնես: Մեղք են, կը ձանձրանան, կատակեց Կացիան:

— Ատա՛, էլի սկսեցիք քո կատակները: Այդ հոգ չէ ինձ համար:

— Հոգալ ինչ հարկաւոր է, բարութիւն անելը լաւ է:

— Այ դու անսլիտան, կատակներդ էլի սկսեցիք, փաղաքշելով ասեց Կեսարիան:

Ընթրիքի ժամանակ Կացիան և Կեսարիան մանրամասնօրէն որոշեցին, թէ ինչքան սիմինդր

կարող են ծախել, երեք շաբաթայն համար Կացիային ինչ ինչ պատրաստութիւն է հարկաւոր և այլն:

Ընթերիքից յետոյ Կացիան ուսին դրեց իր հրացանը, «խելօք կացէք» սովորաբար ասեց իր կնոջն ու երեխաներին և գնաց: «Ո՛ւլ ես գնում, բաբա, կալմիլ սապիկ կրբելես», բացականէց նրա ետևից Կացիայի կրտսեր որդին:

— Վա՛յ այն մեծ մարդուն... այդ յոգնած մարդը այս գիշեր ինչպէս կարող է անքուն անցկացնել, ասեց Կեսարիան:

Կացիան շատ անգամ էր պահապանութիւն արել երկաթէ ճանապարհի վրայ և այդ պատճառով գիտէր, թէ որտեղ պիտի կանգնէր: Նա եկաւ սովորական տեղը, հրացանն իր առջևը լինեց և կանգ առաւ: Չանցաւ կէս ժամ, որ ամբողջ լուսինը լեռան միւս կողմից կամաց կամաց վերև սլաքաւ և լուսաւորեց պայծառ երկինքը:

Լուսնեակի նազելի լոյսը դուրալի կերպով փռւում էր հանդարտ երկրի վրայ: Մեծ ձորերի շուռքները անշարժ կերպով պառկոտել էին այս ու այն տեղ, կարծես բնութեան խորհրդաւոր գոյութիւնը քաղցրութեամբ քնել էր անգործութեան մէջ: Սոխակն այնպէս քաղցրութեամբ երգում ու շուռցնում էր, որ կարծես անգործ երկրին «նանա» ասելիս լինէր: Կացիան մի տեղ կանգնած՝ շարած աչքերով նայում էր մի ծառի տակ, ուր լուսնեակը չէր կարողանում իր լոյսը մօտեցնել: Ընթերցող, չըկարծես թէ այդ բանաստեղծական գիշերը ֆանտազիան պաշարեց Կացիային, կամ երևակայութիւնը շատ խորը տարաւ նրան և այդ պատճառով աչքերը չառած ուր որ նայում էր: Կացիան ոչ մի քաղցր լիշողութիւն միաւորած չունէր այդ բանաստեղծական գիշերի հետ. ոչ տարփալիի հետ ունեցած գրկախառնութիւնն ու համբոյրները, ոչ կանաչադարձ մարգագետնի վրայ զւարճալի ընթերիքը, ոչ սիրելիին իր սէրը յայտնելը և ոչ էլ դրանց նման մի բան: Նա իր կեանքում ժամանակ չէր ունեցել, որ զբօսներ իր տարփալիի հետ և զւարճանոր բնութեան գեղեցկութիւններով, կամ լուսնեակի գիշերը սիրելիի սպասողութեան մէջ յուզէր իր սիրտը: Կացիան բոմաններից բան չէր հասկանում: Նրա ամբողջ սիրտը պատմութիւնն այս էր. մի գիշեր ամուսնացաւ իր Կեսարիայի հետ և այն օրից սկսած միշտ միտսին քաշում էին կեանքի ծանր լուծը: Եթէ լիշեցներ լուսնեակի գիշերը, այն էլ բա՛հ, դուժման, սալ գիշեր ժամանակ բա-

նելը և ալդալիսի բաներ կըլինէին: Ուրեմն ի՞նչ էին տրտայալտում Կացիայի շարած աչքերը. նա ընկղմւած էր տխուր մտածմունքների մէջ:

— «Ի՛նչքան բաներ են տնցնում խեղճ գիւղացու գլխով, — մտածութեան մէջ ասում էր ինքն իրան Կացիան, — կին ու որդիկ պահիր, փոստի ծախս վճարիր, ուսուցչի համար, դրագրի համար բանիր, ճանապարհին բանիր, պահապանութիւն արա՛, ամենքի հետ խոնարհ վարւիր, ամենքին ծառայիր, չէ, սարսափելի է գիւղացու կեանքը... ասում են հիմա մեծ մարդ է շնորհ բերում... երևի մեծ մարդիկ շատ կան աշխարհիս երեսին, որ այսքան ծառայութիւն է պետք գալիս... Մի անգամ գգիւրը հարցրել է, թէ «ո՞վ է այդ մեծ մարդը» և պատասխանել են. «Ի՛նչ քո գործն է»: Ի՛նչ մեր գործն է, եթէ կը հրամայի պահապանութիւն կանենք, եթէ չէ — Սիբիր կաքսորեն... Երանի իմանում, ի՞նչ տեսակ տեղ է այդ Սիբիրը: Երևի շատ վատ տեղ է: Երանի գիտենանք մեծ մարդկանց չէ՞ն տքսորում Սիբիր: Հը՛մ... ի՞նչ լիմար եմ, մեծ մարդիկ ուրիշին են աքսորում, իրանք ինչո՞ւ կաքսորւեն: Ի՛նչ քամբախտութիւն է, ո՞վ գիւղացի. վճարիր, ծառայիր, համաձայնիր և եթէ փոքր ինչ սխալեցիր, այն ժամանակ Սիբիրն է քո ջանք... Տեսնես մեծ մարդիկ ի՞նչ կանեն, որ գիւղացիք չըլինեն աշխարհիս երեսին: Բայց ասենք թէ ես կամ, ենթադրենք, որ չեկայ այստեղ և պահապանութիւն չարի: Ասենք թէ Սիբիրից էլ չըվախեցայ... Հը՛մ, մարդս ինչեր չէ մտածում, այն ինչ, մի անգամ կանչեցին թէ չէ, ահա, խիոյն վաղ տալով եկայ... Աստուծ, այս գիշեր ի՞նչ լամառ մտածմունքներ են սլալտում գլխումս: Այստեղ Կացիան նայեց երկնքին և ասեց. «Բաւական ժամանակ անցել է: Այս գիշեր գուցէ ոչ մեծ մարդ անցնի և ոչ ուրիշը»: Սրտից յետոյ Կացիան սկսեց մտածել իր սալով ճանապարհորդութեան մասին... «Իմ գնալու գործը շատ լաւ յարմարեց: Այսօր առաւօտեան Դաթիային որ չըտեսնէի, ո՞վ գիտէ երեքշաբթի էլ չէի կարող գնալ: Հիմա, Աստուծով երեքշաբթի օրը լուսաբացին սալը կը ճռճաւանդէ: Արտից որ տուն էի գնում և կնոջս ու երեխաներիս նայում, աչքերս արցունքներով լցւում էին: Մարինէ դուստրս ահա մարդու տալու աղջիկ է գառել և այս ու այն տեղ մերկ մարմինը ձեռքով է ծածկում: Երեսուն տարեկան եմ, քիչ է մնում քսան անգամ խալտառակւեմ, նրանց վրայ նայելիս քիչ է մնում լաց լինեմ և հորթի նման բաւանջեմ...

Այս երեկոյ կրտսեր տղաս ետեւիցս բացական-
չեց. «Բաբա, սաղկացու կըլեւէն»։ Աստուած, Գու-
լաջողութիւն տուր ինձ, որ կարողանամ զգեստներ
հագցնել նրանց։ Ել ինչ է մնում, — շաբաթ, կի-
րակի, երկուշաբթի և երեքշաբթի. ընդամենը
չորս օր կայ»։

Երկար, շատ երկար մտածեց Կացիան այդ
բանի մասին, յետոյ հոգեպէս և ֆիզիքապէս յոգ-
նած՝ քունը յաղթեց նրան։

Որպէս զի քնին անձնատուր չըլինէր, Կացիան
սկսեց անց ու դարձ անել։ «Այն տնաքանդներից
ոչ ոք չեմ ետեցում», ուսում էր Կացիան ինքն
իրան։

Բաւական ժամանակ Կացիան անց ու դարձ
էր անում, բայց երկաթուղին ոչ մի կողմից չէր
երևում։ «Տնաքանդ. քունս այնպէս է տանում,
որ քիչ է մնում վայր ընկնեմ։ Առաւօտից
մինչև երեկոյ բաժնի էի տալիս, իսկ հիմա
տուում են թէ ամբողջ գիշեր լուսացրու. որ
մարդ կարող է սրան դիմանալ», ասեց իր մըտ-
քում Կացիան և ուզում էր իրան զսպել, բայց
մարմնում զգաց ինչ որ թուլութիւն, քնի ցան-
կութիւնն այնպէս քաղցրութեամբ պտտում էր
նրա մարմնում, որ Կացիան այլ ևս չէր կարող
համբերել։ «Արի, աչքերս փոքր ինչ կը խաբեմ
և յետոյ աւելի արթուն կը լինեմ», մտածեց Կա-
ցիան, հրացանն իր բազուկի վրայ դրաւ, գլուխը
դրաւ ընկնելի և սլառկեց. եթէ երկա-
թուղին գայ, գծի վրայ որ գլուխս դրած ու-
նենամ, իսկոյն կը հասկանամ և վեր կը լուռնեմ»,
մտածեց նա և աչքերը խփեց։ Գլուխը դրած ու-
նէր Կացիան ընկնելի վրայ և քնած էր, իսկ լրացած
լուսինը վերևից այնպէս նազելի կերպով էր նա-
յում նրան, որ կարծէք փաղաքշելիս լինէր նրա
զգգած մօրուքն ու բեխերը։ Իսկ սոխակը քաղ-
ցրազւարճ կերպով բացականչում էր. «Տիաւ,
տիաւ, տիաւ...»։

Չէր անցել կէս ժամ, որ երևեցաւ երկաթու-
ղին։ Նրա ոսկեղօծ վագոնները լուսնեակի լոյսի
առաջ աչք շլացնելու չափ փայլում էին։ Բազմա-
թիւ մօմերի լոյսը հիասքանչ կերպով պատուհան-
ներից միաւորուում էր լուսնեակի լուսի հետ։
Վազոնների ակներն այնպէս անձայն սլանում էին,
որ կարծէք չէին ուզում խանդարել Կացիայի
քունը։ Ահա, Կացիային մօտեցաւ երկաթուղին։
Կացիան աւելացրեց իր շնչառութիւնը, կարծէք
ահա պիտի զարթնէր ու վեր թռչէր, բայց ոչ,

վեր թռչելը Կացիային միայն երազում երևեցաւ։
Կացիան երազում տեսնում է, իբր թէ նա հեռ-
ւից իմացաւ, որ երկաթուղին գալիս է, վեր
թռաւ տեղից, ուղղեց իր հրացանը և արգէն
կանգնած է ճարպիկութեամբ իր տեղը։ Տեսնում
է, երկաթուղին գալիս է կարծես ոսկեղօծւած։ Մէջը
նստած են ոսկէ զգեստներ հագած մարդիկ, ածի-
լած մօրուքներով, և զայրացած նայում են Կացի-
ային, իբրև թէ այն պատճառով, որովհետև իմա-
ցել են, որ ինքը քնած է եղել։ Կացիան ուզում
է ներողութիւն խնդրել, բայց չի լինում, լեզուն
չի կարողանում շարժել։ «Վա՛յ, կնոջս ու որդսցս
կորցրի, — իբր թէ ինքն իրան ասում է Կացիան, —
Սիրիւր կաքորբն ինձ»։ Հէնց այդ երազի պատճա-
ռով էր, որ Կացիան աւելացրեց իր շնչառութիւնը։
Երկաթուղու ակները սլացան այն ընկնելի վրայով,
որտեղ սլառկած էր Կացիան, և շարունակեցին
իրանց ճանապարհը...

Լուսաբացին երկաթուղու պահապանը երկա-
թէ ճանապարհի վրայ դուռ մեռած մարդու
գիակ, որի գլուխը պոկւած էր։ — Կացիա Մունջա-
ձէի գիակն էր դա։

Դ. Տ. ԳԱԻԹԵԱՆՅ

Կ Ո Յ Ս - Գ Ե Տ Ա Կ

Գետակը ինչպէս մի կոյս ամօթխած՝
Հեռու դաշտերի մթնումն է թագնակ,
Իսկ վառ լուսնակը ամպերից կամաց
Կախարդիչ գէմքն է նրան դարձրել...

Եւ հիմա հեռու, մթին դաշտերում
Փայլում է կոյսը չքնաղ ծիծաղով.
Իսկ սիրահարւած լուսինը բարձրից
Իր ուխտն է կնքում բորբոք համբոյրով...

Դ. ԴԵՄԻՐՁՈՂԼԵԱՆ

ԳԻՐԻՆԵՍԻ առած յանդիմանութիւնները կեղծաւորներին, անպատիւներին, դուռնակներին, պնասէրներին և այլոց ու նրա խօսակցութիւնը Ֆիլոմէդօնի հետ

—Բայց դու, Գիօգինէս, մոռանում ես, որ այդ բոլորն անում են ինձ համար ստորակները, որոնց փոխարէն կերակրում եմ, կամ ազատանիները, որոնց՝ պայմանի համաձայն, վարձատրում եմ:

—Այդ այդպէս է, միայն մի մոռանալ, որ դու նրանց փող տալով՝ բարեգործութիւն չես անում, այլ նրանք իրանց աշխատութեամբ քեզ բարեգործութիւն են անում: Դու ստորակներին քո սեպհականութիւնն ես համարում, բայց չէ որ նրանք ես քեզ նման մարդիկ են, և միմիայն ոյժը կամ կարիքն է ստիպում են թարկելու քո քմահաճութեանը: Նոյնպէս և վարձկանները, քեզ թուում է որ քո և վարձկանների մէջ ազատ պայման է գրւում, որի հիման վրայ դու վարձատրում ես, իսկ նրանք տալիս են քեզ իրանց աշխատութեան արդիւնքը: Մի խաբիր քեզ, այդ ես ստրկութիւն է, միայն խաբարանի փոխարէն, որը ստիպում է ստրկակներին աշխատել, այստեղ ներգործում է փողը, որն երբեմն խաբարանից առաւել է հարւածում: Դու պարտաւորութիւնից ձանձրանում ես, չունես մշտական և քրտնաջան աշխատանք հաց վաստակելու համար, այլ նա ուղղակի պատրաստ է քեզ համար, և դու, որպէս զի ցրւես ձանձրոյթի, դանազան գարձութիւններ ես մտածում, ցանկութիւններդ իսկոյն իրագործւում են, դու վաղուց յագեցած ես և այժմ ձանձրոյթի վարտաւելու համար զբօսանքներ ես հնարում: Խղճիդ արթնացած ժամանակ, դու աշխատում ես խեղդել նրան և ճշմարտանալուդ համար ճգնում ես ապացուցանել, որ քո զւարճութիւնները մարդկանց օգուտ են բերում, և դու մի կողմից կործանում ես և ի չիք դարձնում շրջապատող մարդկանց, իսկ միւս կողմից այդ բարեգործութիւնն ես համարում: Սակայն այն տեսակ բարեգործութիւն՝ որ բոլորովին քեզանից ոչ ոք չի խնդրում: Իսկ այդ՝ ի՞նչ կը լինէր, եթէ դու մի բոլոր քեզ ներկայաց-

նէիր մի մարդ, որ ինքն պիտի ձեռք բերի իր հացը: Այդ բանը կարող է պատահել ամեն մէկին: Ի՞նչ կանէիր այն ժամանակ, չէ որ դու մտնում անգամ չես կարող չարժել առանց ծառաների օգնութեան: Մտածիր այդ բոլորի մասին և վճար, արդեօք ո՞վ առաւել օգուտ է տալիս, ոչ թէ միայն մարդկանց, այլ և իրան անձին, դու, թէ հասարակ ջրկիրը:

Ֆիլոմէդոնը լսելով Գիօգինէսի խօսքերը, ընկղմեցաւ խորին մտածութեան մէջ: Նրբ մարդիկ զգում են, որ նրանց ճշմարտան են ասում, և դիտեն, թէ ինչ պիտի պատահի նրան, նրանք փոխանակ պատահականութիւն՝ ասում են. «Իսկ դու ինքդ ի՞նչ ես, ի՞նչու չես անում այն, ինչ որ ինքդ ասում ես»: Ահա այսպէս վարեց և Ֆիլոմէդոնը:

Նրբ Գիօգինէսն ապացուցեց նրան, որ ջրկիրը նրանից առաւել օգտակար է, նա հարցրեց վերջինից.

—Դու ի՞նչ կը կամենայիր լինել, ջրկիր, թէ ինձ նման հարուստ:

—Ոչ մինը և ոչ միւսը, որովհետեւ ես գոհ եմ իմ վիճակից, պատասխանեց Գիօգինէսը:

—Բայց չէ որ ես եւ կարող եմ վիճակից գոհ լինել, իսկ դու ինչո՞ւ ես մատնացոյց անում ջրկիրին և խորհուրդ տալիս նրանից օրինակ առնելու, իսկ ինքդ չես ուզում նրան նրմանել: Միևնոյն ժամանակ մոռանում ես, որ դու ես ոչինչ օգուտ չես տալիս մարդկանց. դու ոչ չեղարջութեամբ ես պարապում, ոչ արհեստով, ոչ գիտութեամբ, դու երկիր չես հերկում, ոչինչ չես ցանում, մի որեւէ պաշտօն չես վարում, և ոչ էլ որդիք ունես, նշանակում է՝ դու այս բանում ես անօգուտ ես: Ուրեմն ինչո՞վ ես քեզ արդարացնում:

—Իմ օգտի մասին յետոյ կը խօսենք, իսկ մինչև այդ ես դարձեալ կըրկնեմ, որ ինձ և քեզ չի կարելի համեմատել, ես խնդրում եմ իմ հայրենեակից կորնթացիներին, ուրիշ յոյներին ու աշխարհի բոլոր ազգերին միմիայն մի բան, այն է որ իմ ապրելուս չընկալարեն այնպէս ինչպէս ես չեմ խանդարում նրանց: Ես աւելի ոչինչ չեմ պահանջում, որովհետեւ ոչինչ չունեմ: Կարածք չունեմ, եկամուտ չունեմ, և այդ պատճառով կարող մարդկանց հովանա-

ւորութեան կարիքն ես չեմ զգում:

—Բայց, մի՞թէ քո հայրենիք Սինոպլին էլ պարտական չեա:

—Սինոպլի և Կորնթոսի՝ ուր ես այժմ ապրում եմ կամ այլ տեղի մէջ ես՝ զանապանութիւն չեմ գտնում: Մի որեւէ տեղ պիտի ծնէի, իսկ որ ծնեցի Սինոպլում և ոչ թէ Սթէնքում կամ Հոռոմում՝ դա մի հասարակ պատահումնք է:

—Բայց չէ՞ որ դու կրթւել և սովորել ես Սինոպլում, նշանակում է ինչ և իցէ սրեւ է օգուտ ես ստացել այնտեղից:

—Օգուտը միմիայն՝ կարելի է լաւ կրթութիւնը համարել, իսկ ես անկարող եմ պարծենալ իմ կրթութեամբ, որովհետեւ քիչ էր մնում որ նա ինձ կործանէր: Կրթութիւնս ստացայ Սթէնքում Անտիսթէնէս ուսուցչից, որ նոյնպէս քաղցած էր ապրում, այնպէս որ դրա համար հարկ չըկայ փոխարէնը հատուցանել, ես առաւել պարտական եմ իմ անձնական փորձերին:

(Կըշարունակել)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

„Нов. Обзорѣніе“ լրագրում տպւած է Վ. Լ.-ի ստորագրութեամբ մի ընդարձակ բանասիրական հայոց Հրատարակչական ընկերութեան գործունէութեան մասին:

Այդ յօդւածի մէջ կան մի քանի ճիշտ նկատողութիւններ, բայց կան և այնպիսի խոշոր սխալներ, որ ցոյց են տալիս հեղինակի սակաւ ծանօթութիւնը ընդհանուր գրականութեան հետ: Յօդւածի ոգուց երևում է, որ հեղինակը կրթւած և սնւած է գլխաւորապէս ռուս գրականութեան ազդեցութեան ներքոյ, ըստ որում նա խօսելով թարգմանական գրականութեան մասին, մեծ մասամբ մատնացոյց է անում ռուսաց լեզուի գրքեր թարգմանելու պահանջի վրայ:

Ռուսաց գրականութիւնը, որ-
քան էլ զարգացած լինի, տակա-
ւին շատ և շատ տարրական վի-
ճակի մէջ է, համեմատելով եւ-
րոպական գրականութեան հետ:
Եթէ կամենում էք, ռուսները
գրականական շփոխներ՝ բառիս
ամենախիստ բովանդակութեամբ
գեռ չունին, ինչպէս այդ ա-
պացուցեց Մոսկւայի պրոֆ.
Վեսելովսկին նորերումս մի գը-
րականական ժողովում: Առան-
ձին, հատ հատ տաղանդաւոր
հեղինակների կամ հեղինակու-
թիւնների մի շարք գեռ չկու-
լէ նշանակում: Այն, ինչ որ կայ
ռուսաց գրականութեան մէջ,
աննշան մի չնչին կաթիլ է հա-
մաշխարհային գրականութեան
ընդհանուր ծովի մէջ: Ռուս գրա-
կանութիւնը իդէալ կարող է լի-
նել միայն այն մարդկանց հա-
մար, որոնք միայն այդ գրակա-
նութեան հետ են ծանոթ. ընդ-
հանուր համաշխարհային գրակա-
նութիւն ճանաչող մարդս չէ
կարող միայն ռուսաց հեղինակ-
ներով գոհ լինել: Մեր իդէալը
պէտք է աւելի բարձրից վերցնենք:
Հեռաւարտ առաջարկել Հրատա-
րակչական ընկերութեան «գլխա-
ւորապէս» [Թարգմանել ռուս գրա-
կանութիւնից, կընշանակէ ցանկա-
նալ նրա գործունէութիւնը սահ-
մանափակել և ընթերցող հայ հա-
սարակութեան ճաշակի զարգա-
ցումն աղքատիկ պայմանների
մէջ գնել: Մի մոռանաք, որ մենք
գեռ ևս եւրոպական գրականու-
թեան համաշխարհային chef-
deuvre-ները չունինք [Թարգմա-
նած, սւր մնաց, որ ոգևորւելինք
մի երկրորդական գրականութեան
երկրորդական և տասներորդական
հեղինակներով: Սակայն այդ մա-
սին մենք ասելիք շատ ունենք
և անշուշտ, կըխօսենք շուտով
մանրամասնաբար: Առ այժմ կը

ցանկանայինք, որ Հրատարակչա-
կան ընկերութեան ղեկավարները,
չընայելով զանազան բարեկամա-
կան խորհրդներին, մի փոքր ա-
ւելի ընդարձակ գաղափար ու-
նենային գրականութեան մասին
և իրանց հայեացքը դարձնէին
եւրոպական գրականութեան վը-
րայ, որը միայն և միմիայն կա-
րող է մեր Թարգմանական գը-
րականութեան իդէալը լինել:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

I

Շնորհակալութեամբ ստացանք
Թիֆլիսի Հ. Հրատ. Ընկերութիւնից՝
№ 79, պ. Շիրվանդադէի «Վէպիկներ»,
գրքոյկը, որ պարունակում է «Ֆաթ-
ման և Ասադը», «Թանդադին կապանը»
և «Օրիորդ Լիզա» շնորհալի գրածը-
նեքը, մանաւանդ «Թանդադին կա-
պանքը», որ մի գեղեցիկ հոգեբանա-
կան էսիւդ է:

Գրքոյկը տպագրւած է Մ. Ռօտի-
նեանցի տպարանում, սոյն թւին.
գինն է 40 կ' ունի 158 միջադիր էջ:

II

Etude ethnographique et juridique
sur la famille et le mariage armeni-
ens, dissertation présentée a la fa-
culté de droit de Lausanne par Acop
Megavorian, candidam au doctorat.

III

Մանսեղացցայի «Հիւանդ սէր», ա-
ռողջապահական վէպ. Թարգմ. Ա. Դ.
Դ. Ե. 261 միջակ էրես, տպարան Դ.
Սանոյեանցի. 1894թ. գինը 40 կ.:

IV

Բազմալեզուաբանական վարչութիւնից՝
«Обзоръ трехъ конкурсныхъ про-
ектовъ водоснабжения г. Баку изъ
рѣки Куры, составл. инженер.
М. Н. Алтуховымъ, А. Дюмономъ
и Г. Г. Ройтомъ. Москва, типо-
лит. Кушнаревъ и К°. 1894 г.

V

Տիկին Տիրուհի Կոստանեանցից իր
Թարգմանած գրքոյկները. 1) «Լիր Ար-
քայ» (Օստրովսկու ժողովածուից), 42

էրես. 2) «Գայլ» (Հօֆմանի) 13 էրես.
3) «Թուղթ և Հին գրքեր», 38 էր. 4)
«Տիրօյցի աղջիկ» (Օստրովսկուց) և
«Ժլատ» (Գէորգ Կրաբբի) 16 էր. 5)
«Մեր պապի գաւառանք», 20 էր. 6)
«Անհանդիստ դիշեր», (Օստրովսկու-
սկուց) 32 էր. «Ռոսի դնդակ» (Օստ-
րովսկուց) 28 էր. 8) Մայրական
«էր» (Օստրովսկուց) 19 էր. 9)
«Մրցումն» (Հօֆմանի) 16 էր. 10)
«Գէորգ Կրաբբի» (Օստրովսկուց)
28 էրես: Տպագրւած են Շարաձէի
տպարանում, սոյն թւին:

Այս գրքոյկները, բացի «Գայլ»
գրքոյկից որ 3 կող. արժէ, արժեն
5-ական կողէկ: Գովելի է յարգելի
տիկնոջ ջանքը, որ ժողովրդական
ընթերցանութեան տարածման նպաս-
տում է իր գնի կողմից էլ մատչելի
Թարգմանութիւններով:

VI

«Հանդէս գրականական և պատ-
մական», հինգերորդ գիրք, հրատ.
Մկրտիչ Բարխուդարեանի, Մոսկւա,
1894 թ. տպ. Բարխուդարեանի 394
էրես:

Այս հրատարակութեան մասին կը-
խօսենք:

գեղարուեստ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Երեք յաջող կոնցերտ տալուց
լետոյ պ. Կարա-Մուրզան մեկնեց
Շուշուց: Շուշու հասարակու-
թիւնը մեծ հրճանքով ամեն
կոնցերտին յաճախում էր: Խմբի
օրիորդները մի գեղեցիկ արծա-
թեայ բաժակակալ ընծայեցին պ.
Կարա-Մուրզային, պարոններն էլ ի
սրտիւ նրան մի ճաշկերոյթ սար-
քեցին քաղաքի շրջակայքում գե-
տի ափին: Ասում են Շուշու ըն-
տական դպրոցի պ. տեսուչը
կամենում է եղել հրաւիրել պ.
Կարա-Մուրզային բնակելի էր-
գեցողութեան, բայց վերջինս կամք
չէ տւել:

ՄԵՐ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ

Ք Ր Դ Ե Ր

Քրդերը ըստ մեծի մասին ապրում են ուրիշ բազմաթիւ ցեղերի հետ միասին Միջագետքում։ Քրդերը թւով մէկ ու կէս միլիոն են։ Նրանք սլաւապոլսւմ են երկրագործութեամբ և խաշնարածութեամբ։ Երկրագործութեամբ պարապողները բնակւում են լեռների փեշերում՝ գետնափոր տըների մէջ, իսկ խաշնարածութեամբ սլաւապոլները բնակւում են վրաններում։

Քրդերը գեղեցիկ կազմւածք, բարձր հասակ, սև աչքեր և դրաւիչ գէմքեր ունեն, մանաւանդ երբ զինաւորւում են։ Քուրդ օրիորդները նոյնպէս գեղեցիկ են, նրանք երեսին ամենևին քօղ չեն ծածկւում։

Քրդերի մեծ մասը կռապաշտներ են։ Նրանց մէջ կան և քրիստոնեաներ ու մուսուլմաններ։

Քրդերն աւագակ ժողովուրդ են։ Յարձակւում են խեղճ պարսիկների և հայերի վրայ և անխնայ կոտորում նրանց։ Նրանք սզատ ապրում են և ոչ մի թագաւորութեան չեն հպատակւում. մարդկանց սպանում են և այդ յանցանքի համար նրանք ոչ ոքի պատասխանատու չեն։

դպրոցական

Չորեքշաբթի, օգոստոսի 4-ին նախագահութեամբ Սուրէնեան եպիսկոպոսի, կալացաւ մի նիստ Ներսիսեան դպրոցի համար տեսուչ ընտրելու։ Մասնակցում էին հին հոգաբարձուներից միայն երեք հոգի, իսկ մէկը՝ պ. Մ. Թամաճեան որ վերընտրւած է, բողոքեց ընտրութեան անկանո-

նութեան դէմ և չըմասնակցեց ընտրութեանը։ Այդպէս՝ ընդդէմ կանոնադրութեան երեք ձայնով և առաջնորդի մէկ ու կէս ձայնով ընտրութիւն կատարեցին։ Ընտրւածն է պ. Սեգրակ Մանգիւնեան։

Վեհ. Կաթողիկոսը Ներսիսեան դպրոցի նորընտիր հոգաբարձութեանը հաստատել է։

Ղարաբաղի թեմական դպրոցի հոգաբարձութիւնը վճռել է, համաձայն կանոնադրութեան, վարել իր պաշտօնը և տեսուչ պ. Լևոն Սարգսեանցին լիազօրութիւն պիտի տայ կազմելու ուսուցչական խումբ։

«Մշակին» Բագլից գրում են, որ տիկին Նղիսարէթ Սարգսեան ի յիշատակ իր հանգուցեալ ամուսնու, Շուշու մօտ գտնուող Հաց գիւղում հիմնելու է մի ծըխական դպրոց։

Առաջիկայ ուսումնական տարուց Շուշու քաղաքային օրիորդական դպրոցը դարձնւում է օրիորդական գիմնազիա, առաջժմ չորս գասարանով։

մանր յուրեր

Նրեանի նորընտիր քաղաքագլուխ բժիշկ Լևոն Տիգրանեանց հաստատել է իր պաշտօնում։

Դինու վրայ հարկ (ակցիդ) գնելու մտադրութիւնն արդէն իրականանում է։ Սոյն թւի սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսներում Պետերբուրգում տեղի են ունենալու ժողովներ մրդադործութեան մասին խորհրդակցելու և միջոցներ առաջարկելու գրաւարման համար։

Դադաի խորհրդական Ի. Մ. Լիուսինով նշանակւած է թատրոնական գրաւարման գրաւանիչ։

Միարուս վարդապետ Տէր-Մովսիսեանց մեկնեց արտասահման Ինսբրուքի մարդարանական կոնգրէսին ներկայ լինելու։

Սահակ վարդապետ Այվատեան ուղի է ընկել Սպահան՝ փոխարինելու այնտեղի առաջնորդ Եսայի եպիսկոպոսին։ Վերջինս գնացել է այցելելու Հնդկաստանի հայերին, իրրև նրանց առաջնորդ. ապա պէտք է գնայ Անդլիայի հայերին այցելելու։

Խրէրը Պետերբուրգում գեռ շարունակւում է։ Մոսկւա է էլ մտել այդ բռնի հիւրը. Կովկասում գեռ շօշափելի նշաններ չեն երևում, թէ նախապատրաստութիւններ ամեն տեղ տեսնւում են, որ եթէ բան է, մեր երկրին էլ այդ գալու լինի, ընդունեն և ճանապարհ դնեն վայելուչ կերպով։

Ս Ո Ի Ր Հ Ա Ն Դ Ա Կ

Աստրախան. Օր. Եղ. Ն. Ուղարկեց շարունակութիւնն ու զերբը, որից թարգմանել էք։ Յարմար է տպագրութեան, միայն շատ է մեծ, դուցէ անկարող լինինք փութով տպագրել։

Բագու. Ա. Տ.-Բ. Աւելի շնորհակալ կըլինէինք, եթէ ուղարկէիք պարբերաբար և մանկավարժութեան ու դաստիարակութեան վերաբերեալ յօդւածներ։

Լ. օ. դ. Կ. Խ. Ստացանք, աշունքից կըսկսենք տպագրել Շնորհակալ կըլինէինք, եթէ այդտեղի տար-

բազմաթիվ դպրոցներին մասին էլ
տեղեկություն տալիք:

Ն. Ն ա լ ա ի ջ հ ա ն, Օր. Մ. Թ. Սխալ-
ում էք, օրերդ, Ձուգերմանը
իր գրածքներին առել է դոյն,
հրապույր տալիս: Նրա գր-
ածքները փայլում են, կար-
ծեք թէ, առնական չուրով:
Մինչդեռ Հառազդմանը մարդուս
սրտի լարերն է յափշտակում:
Սրա գրածքներն անպահոյճ
են, պարզ, բայց հաստատ, որոշ
դժած ուղիով են ընթանում:
Ամենայն դէպս՝ այդ երկու
թատերագիրները ժամանակին
հղօր տաղանդներին են:

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝

ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ցական հետազոտութիւն է անում
մէջի, խիսի, արեան, կաթի մէջ և
այլն:

Վճար 50 կ.: Համախորհուրդի
(կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար
առանձին:

Հիւանդանոցումը ընդունում են
և դիշերօթիկ հիւանդներ:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապ. Ն ա լ ա ի ջ հ ա ն:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՈՎ ՅԱՆԿԱՆՈՒՄ Է

Կարճ միջոցում ֆրանսերէն ԿԱՐ-
ԴԱՆ, ԳՐԵՆ և մի քանի ամառայ
ընթացքում կանոնաւոր ԽՕՍԵՆ,
սովորել, թող դիմէ ճարպի,
խմբագրութեան, պ. Սըշակ Մեհ-
րաբեանին: (5-1)

տեղեկատու

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՌՈՐ ՀՈՒԱՆԴԱՆՈՅ
Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԳԵԱՆԻ

(Կ ու կ ի ա, Վ, օ Ր օ ն ց ո լ ի ա ը-
ձ ա ն ի հ ա ն դ է սլ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն
օր, բացի կիրակի օրերից:
Ա. Ռ. Ա. Թ Տ Ն Ե Ր Ը

Բ. Ա. Ն ա լ ա ի ջ հ ա ն—11—
12 ժ. վճարում թեան և փոխա-
կան (սիֆիլիս) հիւանդութիւնների:

Կ. Մ. Չ ի կ ո լ ա ն ի—9—10½ ժ.
աչքի և նեարդային հ.

Գ. Դ. Բ ու դ կ ո լ ա կ ի—10½—
11½ ժ. ներքին, երկխայոց և կա-
նանց հ.

Ի. Ֆ. Պ Ր օ տ ա ս ի չ—11½—12½
ժ. տկանջի, կոկորդի, քթի և կրծքի
հ.

Կին-բժիշկ Տ ու Ր Ը ո լ ի չ—12½—
1 ժ. կանանց հ.

Ա. Պ. Կ ա Ր ա ղ ի տ ե ա ն—1—1½
ներքին և երկխայոց հ.

ԵՐԵՎԱՆԵՐԸ

Բ. Ն. Ն ա լ ա ի ջ հ ա ն—7—7½
ժ.

Ի. Ա. Ֆ Ր ա ն ց ի ու ս—7—7½ տ-
կանջի, կոկորդի և քթի ու նեարդա-
յին հ. երկուշարթի, չորեքշարթի և
ուրբաթ.

Ա. Դ. Գ ու Ր կ օ ք ի թի-խոշորացու-

ԱՂԲԻԻՐ և ՏԱՐԱՁ

Նարունակում է ներկայ թւականի բաժանորդագրութիւնը և բաց-
ւած է երկրորդ կիսամեակին:

ԱՂԲԻԻՐԻ տարեկան գինը 3 ռ. է, կես
տարւանը 2 ռ., ՏԱՐԱՁԻՆԸ տարեկան 6
ռ., կես տարւանը 3 ռ.:

Նոր բաժանորդը կարող է ստանալ բոլոր լոյս տեսած №№-ը ա-
ռանց բացառութեան:

Պրէմիաներ ստացող բաժանորդը, բացի բաժանորդագրինը՝ պէտք է
ուղարկի Ա Ղ Բ Ի Ի Ր Ի համար 1 ռ., Տ Ա Ր Ա Ձ Ի 4 ռ.:

Հասցէն՝ Тифлисъ, редакция „Агбюръ“, կամ „Таразъ“.

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

պատկերը ձեռագրակու վրայ

Հատը 3 ռ., ճանապարհածախսով 4 ռ.

Դիմել՝ Тифлисъ, АГБЮРЪ-ТАРАЗЪ.

ԱՂԲԻԻՐ և ՏԱՐԱՁ

Ծախւում է յայտնի գրականամտայնութեամբ

Բաղու ԱՐՓԻ տպարանում: Գինը 1 ռ.

